

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติถือว่า ทรัพยากรมนุษย์ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดกว่าบรรดาทรัพยากรทุกอย่าง การศึกษาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อนำมนุษย์ไปบรรลุสู่เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และ ความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวดที่ ๑ กล่าวถึงความมุ่งหมาย และหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาให้เป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ล่าสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาคนไว้ว่า “ยุทธศาสตร์การพัฒนาค้นคว้าสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน มุ่งเตรียมคนให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย ให้มีภูมิคุ้มกันเพื่อเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร และรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาส และสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคม และสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็ง และเอื้อต่อการพัฒนาค้นคว้า รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน และเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาประเทศ”^๑

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า โรงเรียน จึงเป็นสถาบันการศึกษาสำคัญยิ่งที่จะสามารถพัฒนา มนุษย์ขึ้นสู่ความเป็นทรัพยากรอันสำคัญยิ่งของชาติ เพราะเหตุว่าจะเป็นแหล่งศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยน บ่มเพาะ และเพิ่มประสบการณ์ของมนุษย์ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และ สติปัญญา มีความรู้ควบคู่คุณธรรม จริยธรรม และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ อย่างเป็นปกติสุข

^๑กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๕๕ พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง, (กรุงเทพมหานคร : องค์การขนส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

สภาพสังคมปัจจุบันที่ความเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เป็นสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม และเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย ล้ำหน้า และมีแนวโน้มที่จะมีความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากยิ่งขึ้นไปอีก พร้อมกับการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมภายใต้วัฒนธรรมเดิมที่ถูกกลืนหายไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความไม่สมดุลระหว่างความเจริญด้านวัตถุ และความเจริญด้านจิตใจของประชาชน เกิดค่านิยมของการยกย่องวัตถุเงินทอง ความสะดวกสบายต่างๆ ในชีวิตมากกว่าการยกย่องบุคคลที่มีคุณงามความดี และความสุภาพทางด้านจิตใจ สังคมจึงเต็มไปด้วยความฟุ้งเฟ้อ แก่งแย่ง แข่งขัน ขาดระเบียบวินัย และขาดความรับผิดชอบ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม จึงปรากฏพฤติกรรมของความเสื่อมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม มีการใช้ความรุนแรงอย่างมาก และมีแนวโน้มสูงขึ้นตามลำดับ อยู่ในสภาวะวิกฤตที่จำเป็นต้องร่วมกันแก้ไข^๒

จากปัญหาดังกล่าว อาจมีสาเหตุมาจากการจัดการศึกษาของชาติที่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โรงเรียนบกพร่องในการจัดการศึกษาให้เด็กนักเรียนไทยเป็นคนดี มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ดังนั้นหน้าที่ที่สำคัญของรัฐ และสถาบันการศึกษาคือ การจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายถึงการดำเนินการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนดีในสังคม รัฐต้องตระหนักถึงการศึกษาในฐานะที่การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ และทรัพยากรมนุษย์ โดยการจัดศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมอันเป็นทุนทางสังคม ทุนที่สำคัญ และมีบทบาทอย่างมากในสังคมไทย คือ พระพุทธศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการในฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐที่เป็นตัวขับเคลื่อนการศึกษาของชาติ จึงได้ดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นเพื่อให้เป็นโรงเรียนรูปแบบใหม่ ให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา โดยในปี พ.ศ.๒๕๔๖ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้มีนโยบายด้านการพัฒนาโรงเรียนเป็น ๕ รูปแบบ ได้แก่ ๑) โรงเรียนในกำกับของรัฐ ๒) โรงเรียนวิถีพุทธ ๓) โรงเรียนสำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษ ๔) โรงเรียนสองภาษา และ ๕) โรงเรียนต้นแบบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (ICT)

โรงเรียนวิถีพุทธ จึงนับว่าเป็นโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จัดกิจกรรมสนองต่อการจัดการศึกษาตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยให้ผู้เรียนมีความรู้ และมีทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และครองชีวิตอย่างมีปกติสุข จุดเน้นของโรงเรียนวิถีพุทธ ดำเนินการพัฒนาผู้เรียน โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา

^๒พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๕), หน้า ๓๔.

“การกิน อยู่ ดู ฟัง และคิดเป็น” คือปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ในปัญหามีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีความเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหาร และคณะครูร่วมกันพัฒนา

แนวทางการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน โดยการนำหลักธรรม และ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา และ กระทรวงศึกษาธิการปรารถนาให้เป็นจุดสำคัญของการนำคุณค่านามหาศาลของพุทธธรรมมาสู่สังคมไทย โดยผ่านการจัดสภาพ และการเรียนรู้ของโรงเรียนให้มีความชัดเจน พร้อมทั้งจะนำหลักธรรมมาปฏิบัติ ในโรงเรียน เพื่อให้สมกับที่ประเทศไทยมีพุทธศาสนิกชนถึงร้อยละเก้าสิบห้า การที่โรงเรียนนำแนว พุทธธรรมมาพัฒนาจริยธรรมของผู้เรียน นำแผนมาสู่การปฏิบัติให้มีศีล สมาธิ ปัญญา มีครู ผู้บริหาร เป็นแบบอย่างที่ดี มีพ่อแม่ ผู้ปกครองมีส่วนร่วมให้เด็กเป็นผู้เรียนที่บรรลุเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เด็กจะมีความสุข อ่อนโยน ทันสมัย และทันโลกเอาตัวรอดด้วยสติ และปัญญาเมื่อเผชิญกับปัญหาต่างๆ เป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักอยู่ร่วมกัน อย่างสมานฉันท์กับเพื่อน มนุษย์อย่างเมตตาบนฐานแห่งความแตกต่างทางเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรม เป็นการเชิดชู สิ่งที่โรงเรียนทำอยู่แล้วมาขยายผลให้ออกสู่กว้างขึ้นจนเต็มแผ่นดินไทย^๓

จากการที่สถานศึกษาต่างๆ ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๖ เป็นต้นมา ได้ประสบปัญหาในการจัดกิจกรรมของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธอยู่อย่างมาก ดังตัวอย่างโรงเรียนวัดละมุด ได้สรุปปัญหาด้านนักเรียนว่า เนื่องจากมีนักเรียนบางส่วนที่ประสบ ปัญหาทางครอบครัว สภาพแวดล้อมของบ้านอยู่ใกล้สถานบันเทิง เช่น ร้านอาหาร สถานอาบอบนวด โรงรถชั่วคราว นักเรียนส่วนนี้ จึงมีความประพฤติ ปฏิบัติไม่เหมาะสม ส่วนปัญหาด้านครูที่จัด กิจกรรม ครูต้องการที่จะพัฒนานักเรียนบางส่วน ที่ขาดความรับผิดชอบให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดี แต่ขาดเทคนิควิธีการในการพัฒนานักเรียนเหล่านั้น และในด้านอาคารสถานที่ พบปัญหาว่า สถานศึกษามีอาคารเพียงอาคารเดียว ทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กับ นักเรียนได้เท่าที่ควร ห้องเรียนคับแคบ เมื่อฝนตกจะอับชื้น อากาศถ่ายเทไม่สะดวก ไม่เหมาะในการ จัดกิจกรรม ปัญหาที่พบในการจัดกิจกรรมศาสนพิธีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ทาง โรงเรียนได้จัดขึ้นตามวันสำคัญต่างๆ เป็นสิ่งที่ยากที่นักเรียนจะจดจำ ยากที่จะปฏิบัติได้ถูกต้อง และ จากการสรุปผลการดำเนินการรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนท่าวังวิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาลพบุรี เขต ๑ สรุปว่า ด้วยสภาพสังคมที่ค่อนข้างขาดแคลน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไปประกอบ อาชีพในต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ทำให้ไม่ได้อยู่ดูแลอย่างใกล้ชิด และอีกหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบ โดยตรงต่อชีวิตนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจชีวิตที่แท้จริง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

^๓สิริกร มณีรินทร์, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (พิมพ์ครั้งที่๔), (กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕.

เหมาะสม ทางโรงเรียนจึงได้นำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งเน้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนานักเรียน โรงเรียนจะต้องมุ่งมั่นทุ่มเทหาวิธีการเพื่อให้ นักเรียนสามารถนำหลักไตรสิกขาไปบูรณาการในวิถีชีวิตให้ได้ และสอดคล้องกับการสรุปผล การดำเนินการโครงการวิถีพุทธของโรงเรียนเอกตรุณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐมเขต ๒^๔ ที่กล่าวว่า ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โรงเรียนได้ดำเนินการ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อต้องการให้บุคลากรในโรงเรียน ครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ ผู้ปกครอง และ ชุมชน ได้เล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น โดยสภาพปัญหาสังคมในปัจจุบันน่าเป็น ห่วงอย่างมากในพฤติกรรมของคนในสังคม ถ้าโรงเรียนสามารถจัดกิจกรรม โดยนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็คงทำให้สังคมมีความสุขมากยิ่งขึ้น แต่โรงเรียน ยังขาดแนวทางการบริหารจัดการด้านการจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธอยู่มาก ซึ่งสอดคล้องกับ การสรุปผลการดำเนินการโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนภัทรญาณวิทยา ซึ่งสรุปว่า โรงเรียน วิถีพุทธ เป็นโครงการที่เหมาะสมกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และชีวิตความเป็นอยู่ ของคนไทย ช่วยกล่อมเกลাজิตใจให้เด็กเป็นคนไม่ก้าวร้าวต่อผู้ใหญ่ เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ เป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่จะจัดตั้งไม่ให้เยาวชนไทยหลงผิดงมงายกับวัฒนธรรม ตะวันตกที่กำลังแพร่ระบาดเข้ามา ช่วยให้ไม่ถูกกลืนชาติ สามารถดำรงความเป็นไทยอยู่ได้ ปัญหา ที่พบในการจัดทำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และต้องการแก้ไขคือ ควรกำหนดให้โรงเรียนจัดกิจกรรม สวดมนต์แปล นั่งสมาธิ สำหรับนักเรียน และครูทุกคน สัปดาห์ละหนึ่งครั้งๆ ละ หนึ่งชั่วโมง ควรจัดให้ มีพระภิกษุที่มีความสามารถในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นองค์วิทยากรประจำ โรงเรียนวิถีพุทธทุกแห่ง แห่งละหนึ่งรูป โดยให้กระทรวงศึกษาธิการจัดสรรปัจจัยถวาย และต้องการ ให้กระทรวงศึกษาธิการกำหนดกิจกรรมที่โรงเรียนวิถีพุทธทุกแห่งต้องปฏิบัติเนื่องในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นเอกภาพ

ในระยะต่อมา กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำเอกสารแนวทางการดำเนินงานโรงเรียน วิถีพุทธ เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องที่สนใจได้นำไปเป็นแนวทางในการบริหารโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธเหล่านี้ก็สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ตามแนว วิถีพุทธโดยดำเนินการได้อย่างดีเยี่ยมจนเป็นแบบอย่างแก่โรงเรียนอื่นๆ ที่กำลังพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธ ให้สามารถพัฒนาผู้เรียนได้โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทาง

^๔สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐมเขต ๒, สรุปผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ. นครปฐม:กลุ่มนิเทศติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา, (นครปฐม :สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต ๒, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

วัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต มีผู้บริหาร และคณะครู เป็นกัลยาณมิตรร่วมกันพัฒนา โดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญของการจัดสถานศึกษาที่จะดำเนินการ พัฒนาให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธใน ๕ ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียน การสอน ด้านบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดนนทบุรี ในฐานะที่เป็นหน่วยงานปฏิบัติจึงรับ นโยบาย มาดำเนินการในรูปแบบของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และได้เปิดโอกาสให้โรงเรียนในสังกัด เข้าร่วมโครงการตามความสมัครใจโดยมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน ดังนั้นในการดำเนินงานของ สถานศึกษาที่จะเข้าร่วมพัฒนาเป็นโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ต่างก็วิเคราะห์จุดเน้น รูปแบบรายละเอียด แนวทางวิถีพุทธเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละแห่งย่อมมีจุดเน้นรายละเอียด และรูปแบบที่แตกต่างกัน ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจถึงแนวคิด วิธีการ และมีการวางแผนการพัฒนาที่ชัดเจน เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักการ ครอบคลุม และสัมพันธ์กับงานด้าน อื่นๆ ของสถานศึกษา และให้บรรลุเป้าหมายของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ คือ พัฒนาให้ผู้เรียน เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะศึกษาการบริหารงานโรงเรียน วิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี ตามแนวคิดหลัก ที่สำคัญของการจัดสถานศึกษาที่จะดำเนินการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธใน ๕ ด้าน ของ กระทรวงศึกษาธิการได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน ด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาการบริหารงานของโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาที่รับผิดชอบ และเป็นแนวทางในการบริหารงาน สำหรับสถานศึกษาที่พัฒนาเข้าสู่ โรงเรียนวิถีพุทธต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำแก่สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ปัจจัยที่ผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งถึงการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี โดยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหา ดังนี้

๑. การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ประกอบด้วย ๕ ด้าน ดังนี้

- ๑) การบริหารด้านกายภาพ
- ๒) การบริหารด้านการเรียนการสอน
- ๓) การบริหารด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน
- ๔) การบริหารด้านกิจกรรมประจำวันพระ
- ๕) การบริหารด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

๒. ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ

- ๑) ด้านวิชาการ
- ๒) ด้านงบประมาณ
- ๓) ด้านบุคลากร
- ๔) ด้านงานทั่วไป

๓. หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ได้แก่ ไตรสิกขา คือ

- ๑) ศีล
- ๒) สมาธิ
- ๓) ปัญญา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาจากผู้บริหาร ครูผู้รับผิดชอบ และนักเรียน ในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ปีการศึกษา ๒๕๕๐ ถึง ๒๕๕๖ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ๘ แห่ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี ซึ่งแบ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่รับผิดชอบ

โครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จำนวน ๑๖ คน และนักเรียนโรงเรียนละ ๓๐ คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)^๕

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี จำนวน ๘ แห่ง

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๖ ถึงเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ รวมเป็นระยะเวลา ๑๖ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดนิยามความหมายของคำต่างๆ ไว้ดังนี้

โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ หมายถึง โรงเรียนรูปแบบใหม่ ซึ่งมีจุดเน้นที่การพัฒนาจิตวิญญาณเป็นการเรียนรู้รากเหง้าของภูมิปัญญาไทย คือ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับการปฏิรูปการเรียนรู้ และจัดการเรียนรู้มุ่งสู่การพัฒนาผู้เรียนโดยยึดหลักธรรมชาติของมนุษย์ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เจริญงอกงามตามหลักแห่งปัญญา ๔ ประการ คือ การอยู่ใกล้ชิดคนดี การเอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี การมีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ได้อย่างถูกวิธี และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานใช้ศิลปะ และกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ของสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ๕ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านกายภาพ หมายถึง สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาสติ สมาธิ และปัญญา มีศาลาพระพุทธรูปที่เด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดุแลเสียงต่างๆ มีให้อีกทีก็ ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียง ก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

^๕บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, (พิมพ์ครั้งที่ ๗), (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕),

๒. ด้านการเรียนการสอน หมายถึง ด้านการศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

๓. ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน หมายถึง สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลดละเลิกอบายมุขการเสียสละ เป็นต้น

๔. ด้านกิจกรรมประจำวันพระ หมายถึง สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่างๆเป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

๕. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ หมายถึง การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธคือมีการเตรียมบุคลากรผู้เกี่ยวข้องแผนงานทรัพยากรที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธา และฉันทะในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาฉุติธรรมในการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่องโดยใช้สภาพ และองค์ประกอบที่ชัดเจน

ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปสรรคปัญหาในการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ มี ๔ ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านงานทั่วไป

ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำซึ่งดำเนินการให้ความรู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี

ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้รักษาการในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา และรองผู้อำนวยการสถานศึกษา ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ และครูใหญ่ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

นักเรียน หมายถึง นักเรียนที่เรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และ ปีที่ ๖ ของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้กับครู ผู้บริหาร และนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ได้แก่

๑. ศิล คือ มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด มีการแก้ปัญหาที่แยบคาย

๒. สมာธิ คือ พฤติกรรม/ วินัยในการดำเนินชีวิตที่ดั่งามต่อตนเอง และผู้อื่น

๓. ปัญญา คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง ๘ โรงเรียน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี

๑.๖.๒ ได้ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี

๑.๖.๓ ได้รูปแบบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี

๑.๖.๔ ผลของการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป